ACTA LINGUISTICA LITHUANICA

XLVI (2002), 173–183

Gramatinių formų vartojimas lietuvių kalbos moksliniame stiliuje

VIDA ŽILINSKIENĖ

Lietuvos teisės universitetas, Vilnius

The article presents frequency data for the basic parts of speech (substantives, adjectives, verbs) and their inflectional forms used in Lithuanian scientific writing. It is based on the* Frequency Dictionary of Modern Written Lithuanian *(Grumadienė & Žilinskienė 1997) and, more specifically, on its electronic version providing data for the language of science (Grumadienė & Žilinskienė 1996). Furthermore, the frequency of the parts of speech in the language of scientific writings is compared with their frequency in the language varieties used in business and in publicistic writing.

Šiuo metu, kai vis plačiau susiduriama su lietuvių kalba informacinėje visuomenėje, tam tikrų stilių, netgi vieno stiliaus konkrečios teminės grupės tekstų, tyrimas įvairiais kalbos lygmenimis darosi vis aktualesnis. Tai pirmiausia pasakytina apie statistinius atskirų kalbos lygmenų (leksikos, morfologijos, žodžių darybos) tyrimus. Aprašius lietuvių kalbos publicistinio ir dalykinio stiliaus morfologinę struktūrą ir parodžius kalbos dalių ir pagrindinių jų gramatinių formų vartojimo skirtumus ir tapatumus (žr. Žilinskienė 2002: 106–116), svarbu išsiaiškinti šių formų vartojimą ir moksliniame stiliuje. Jeigu būtų nustatyta, kad įvairių stilių tekstuose tam tikrų gramatinių formų vartojimas yra stabilus, o kitų akivaizdžiai skiriasi, tai būtų aišku, į ką reikia kreipti daugiausia dėmesio, aiškinantis automatinio atpažinimo, vertimo ir kitus su tuo susijusius klausimus.

Tiek tiriant publicistikos ir dalykinio stiliaus morfologinę struktūrą, tiek ir šiuo atveju buvo naudotasi „Dažninio dabartinės rašomosios lietuvių kalbos žodyno“ (Grumadienė, Žilinskienė 1997) mokslinio stiliaus kompiuteriniu variantu (Grumadienė, Žilinskienė 1996). Šio stiliaus dažniniam žodynui skaičiuoti tekstai rinkti iš 1990–1995 m. Lietuvoje išleistų mokslo leidinių (monografijų, straipsnių, referatų, mokslinių žurnalų) arba mokslo institucijų aprobuotų darbų (disertacijų, daktaro disertacijų referatų, ataskaitų, patentų). Vieną kitą tekstą teko imti iš šiek tiek ankstesnio laikotarpio, nes pasitaikė mokslo sričių, kur labai maža darbų skelbiama lietuvių kalba[1], pvz., nebuvo minėto laikotarpio mokslinių straipsnių ir konferencijų tezių lietuvių kalba iš kai kurių chemijos, biologijos

[1] Laikytasi griežtos nuostatos, kad imtys (ištisinio teksto atkarpos po 1000 žodžių pavartojimų) dažniniam žodynui bus renkamos tik iš grynai mokslinių leidinių ir nebus imamos iš vadovėlių, mokslo populiarinimo leidinių ir pan.

sričių[2], o iš teologijos nepasisekė rasti nė vienos monografijos lietuvių kalba ir teko imti tik straipsnius. Moksliniam stiliui atstovavo aštuonios teminės grupės:

1) agrariniai mokslai (agronomija, miškotyra, veterinarija, zootechnika);

2) gamtos mokslai (astronomija, biologija, chemija, geografija, geologija ir mineralogija, fizika);

3) humanitariniai mokslai (architektūra, dailėtyra, etnologija, filosofija, folkloristika, istorija, kalbotyra, literatūrologija, muzikologija, teatrologija);

4) matematikos mokslai (matematika, logika, statistika, informatika, sistemotyra),

5) medicinos mokslai (medicina, farmacija, stomatologija);

6) socialiniai mokslai (edukologija, ekonomika, politologija, psichologija, sociologija, teisė, vadyba, bibliotekininkystė ir knygotyra);

7) technikos mokslai (žemės ūkio ir aplinkos inžinerija, cheminė technologija, elektronika ir elektrotechnika, energetika ir šiluminė technika, valdymas ir informatikos technologija, mechanika, medžiagotyra, metrologija ir matavimai, transporto technologija, statyba);

8) teologijos mokslai (fundamentinė teologija, dogminė teologija, moralinė teologija, skripturistika (Šv. Raštas), patrologija (senosios Bažnyčios tradicijos), Bažnyčios istorija, pastoralinė teologija, kanonų teisė).

Šios teminės grupės parinktos atsižvelgus į mokslo sričių ir krypčių klasifikaciją, patvirtintą 1992 m. spalio 7 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr.739.

Iš išvardytų mokslo sričių ir krypčių leidinių (įvertinus ir tai, kad tam tikrų mokslų, pvz., humanitarinių, technikos, leidinių buvo labai daug, o kitų visai mažai) atsitiktiniu būdu buvo atrinkta 300 imčių, t. y. 1000 žodžių pavartojimų rišlaus teksto[3] atkarpų ir suskaičiuoti kiekvienos imties dažniniai žodynėliai, iš šių – kiekvienos teminės grupės, o iš šių – dažninis mokslinio stiliaus žodynas. Skaičiuojant žodžių (leksemų) dažnius, buvo suskaičiuoti ir šių žodžių gramatinių formų dažniai, kuriuos ir aptarsime.

Visų pirma panagrinėkime kalbos dalių vartojimą moksliniuose tekstuose (žr. 1 lentelę).

1 LENTELĖ. KALBOS DALIŲ VARTOJIMAS MOKSLINIAME STILIUJE

Kalbos dalis	*Žodžių pavartojimų skaičius*	*Žodžių pavartojimas (%)*
Daiktavardis	121 696	43,73
Veiksmažodis	50 958	18,31
Būdvardis	32 806	11,79

[2] Anksčiau daugelis tam tikrų sričių mokslininkų savo darbus skelbdavo tik rusų kalba, o dabar dalis jų puola rašyti tik angliškai. Tokiu būdu atsiranda dvejopa problema: viena, nerašomi ar beveik nerašomi moksliniai tekstai lietuvių kalba, taigi neplėtojama ir nekuriama atitinkamos srities terminija, kita, įdomu būtų žinoti, kokio lygio anglų kalba tie tekstai parašyti.

[3] Rišlus tekstas kaip tik ir rodo realų kalbos dalių ir jų gramatinių formų vartojimą.

Kalbos dalis	*Žodžių pavartojimų skaičius*	*Žodžių pavartojimas (%)*
Jungtukas	21 247	7,63
Įvardis	18 899	6,79
Prielinksnis	12 073	4,34
Prieveiksmis	11 753	4,22
Dalelytė	5 963	2,14
Skaitvardis[4]	2 863	1,03
Jaustukas	48	0,02
Ištiktukas	5	0,002

Kaip matome iš šių duomenų, moksliniame stiliuje daugiausia vartojama daiktavardžių, t. y. vos ne pusė (43,73%) mokslinio teksto žodžių yra daiktavardžiai. Dar nemažą mokslinių tekstų dalį (30,10%) užima kitoms dviem kalbos dalims – veiksmažodžiui ir būdvardžiui – prikausantys žodžiai. Taigi tik trijų kalbos dalių žodžiai užima beveik tris ketvirtadalius (73,83%) nagrinėjamų tekstų.

Pasinaudoję kompiuteriniais mokslinio, dalykinio ir publicistinio stilių dažniniais žodynais (Žilinskienė 2002: 106–116), parengtais pagal tą pačią metodiką (apie tai plačiau žr. Žilinskienė 1998: 219–227) iš 1993–1995 metais išleistų tekstų, palyginkime kalbos dalių vartojimą šių stilių tekstuose, nes tik lyginimas gali geriausiai parodyti tikrą padėtį (žr. 2 lentelę). Iš šios lentelės duomenų matome: 1) visų trijų stilių tekstuose labai aiškiai vyrauja daiktavardžiai, t. y. visiems lyginamiems stiliams būdinga daiktavardiška kalba, tik publicistikoje daiktavardžių mažiau nei kitų dviejų stilių tekstuose; 2) visų šių stilių žodyno įvairovę labiausiai lemia dvi tos pačios kalbos dalys – daiktavardis ir veiksmažodis; tarnybinės kalbos dalys ir įvardis (jis statistiniu požiūriu visada elgiasi kaip tarnybinė kalbos dalis), kurių skirtingų žodžių (ne žodžių pavartojimų) rasta tik po keliasdešimt visų stilių tekstuose, t. y., kurie sudaro labai nedidelę žodyno dalį, užima maždaug ketvirtadalį–penktadalį tekstų (20,90 % moksliniame, 22,59 % dalykiniame ir 26,13 % publicistiniame stiliuje); 3) visų stilių tekstuose antra pagal vartojimą kalbos dalis veiksmažo-

[4] Kaip įprasta sudarant dažninius žodynus, čia fiksuoti tik tie skaitvardžiai, kurie buvo parašyti žodžiais, o arabiškais ar romėniškais skaitmenimis parašyti skaitvardžiai pateko tik į statistinės struktūros aprašą.

dis, lyginamuose stiliuose jo vartojimas nedaug skiriasi; 4) skiriasi būdvardžių vartojimas, jų daugiausia moksliniuose[5] tekstuose, o publicistikoje ir dalykiniame stiliuje akivaizdžiai mažiau; 5) visi vardažodžiai moksliniuose, dalykiniuose ir publicistikos tekstuose atitinkamai užima 63,34 %, 62,34 % ir 56,54 %; 6) apskritai visų kalbos dalių vartojimo požiūriu moksliniai tekstai yra artimesni dalykiniams tekstams.

2 LENTELĖ. KALBOS DALIŲ VARTOJIMAS MOKSLINIAME, DALYKINIAME IR PUBLICISTINIAME STILIUOSE

	Mokslinis stilius		*Dalykinis stilius*		*Publicistinis stilius*	
Kalbos dalis	*Žodžių pavartojimų skaičius*	*Žodžių pavartojimas (%)*	*Žodžių pavartojimų skaičius*	*Žodžių pavartojimas (%)*	*Žodžių pavartojimų skaičius*	*Žodžių pavartojimas (%)*
Daiktavardis	121 696	43,73	126 520	45,27	109 724	38,54
Veiksmažodis	50 958	18,31	54 491	19,50	59 814	21,01
Būdvardis	32 806	11,79	22 462	8,04	20 175	7,09
Jungtukas	21 247	7,63	23 706	8,48	22 973	8,07
Įvardis	18 899	6,79	22 438	8,03	27 346	9,61
Prielinksnis	12 073	4,34	12 354	4,42	14 272	5,01
Prieveiksmis	11 753	4,22	9 817	3,51	16 541	5,81
Dalelytė	5 963	2,14	4 629	1,66	9 806	3,44
Skaitvardis	2 863	1,03	2 778	1,00	3 695	1,30
Jaustukas	48	0,02	299	0,11	328	0,12
Ištiktukas	5	0,002	11	0,005	13	0,005

[5] Kaip matome, šie rezultatai atitinka A. Bitinienės (žr. Bitinienė 1995: 11–19) padarytą išvadą, kad moksliniame stiliuje teksto informatyvumą, be daiktavardžio, didina ir būdvardis, t. y. abi šios kalbos dalys padeda perteikti faktinę informaciją.

Panagrinėkime pačios dažniausios kalbos dalies – daiktavardžio – linksnių vartojimą, kuris pateiktas 3 lentelėje.

3 LENTELĖ. DAIKTAVARDŽIŲ LINKSNIŲ VARTOJIMAS MOKSLINIAME STILIUJE

	Vienaskaita		*Daugiskaita*	
Daiktavardžio linksnis	*Žodžių pavartojimų skaičius*	*Žodžių pavartojimas (%)*	*Žodžių pavartojimų skaičius*	*Žodžių pavartojimas (%)*
Kilmininkas	37 703	46,47	18 546	45,85
Vardininkas	18 391	22,67	9 355	23,13
Galininkas	10 763	13,27	5 828	14,41
Vietininkas	5 534	6,82	2 068	5,11
Įnagininkas	5 488	6,766	2 939	7,27
Naudininkas	3 234	3,999	1 685	4,17
Šauksmininkas	19	0,022	29	0,07

Iš 3 lentelės duomenų matyti, kad moksliniuose tekstuose iš daiktavardžių linksnių labai aiškiai išsiskiria kilmininko vartosena – vos ne pusė visų daiktavardžių linksnių yra kilmininkai. Toks didelis kilmininko formų dažnis labiausiai sietinas su tuo, kad tekstuose kilmininkai dažniausiai atlieka santykinių būdvardžių funkcijas, ir tai matyti iš to, kad kai kurių daiktavardžių (dalis jų labai dažnai vartojami, pvz., *kultūra, duomenys, lietuviai, mokslas, veikla, šalis, energija* ir kt.) kilmininkų dažnis viršija to paties daiktavardžio kitų linksnių dažnį. Didesniu dažniu pasižymi ir kiti du linksniai – vardininkas ir galininkas, nors, kaip matyti iš lentelės, vardininkas beveik du kartus dažnesnis už galininką. Taigi moksliniuose tekstuose trys dažniausi linksniai sudaro per 80 % visų daiktavardžių linksnių. Vienodesnė trijų rečiau vartojamų linksnių (išskyrus šauksmininką) grupė. Be to, tirtuose moksliniuose tekstuose buvo rasta 113 nekaitomų daiktavardžių pavartojimų.

Lyginant vienaskaitos ir daugiskaitos linksnių absoliučiuosius dažnius (3 lent.), matyti, kad kiekvienas konkretus vienaskaitos linksnis maždaug du kartus dažnesnis už atitinkamą daugiskaitos linksnį. Bendras daiktavardžių vienaskaitos ir daugiskaitos formų santykis yra toks: vienaskaita – 81 132 (66,73 %), daugiskaita – 40 450 (33,26 %), dviskaita – 1 (0,001 %).

Taigi mokslinio stiliaus tekstuose daiktavardžių vienaskaitos formos vartojamos du kartus dažniau negu daugiskaitos formos. Tokia vartosena visų pirma siejasi su tuo, kad vienaskaita yra nežymėtasis opozicijos narys, o antra, nors nemažai daiktavardžių vartojami ir vienaskaitos, ir daugiskaitos formomis, visgi labiau linkstama daugelio žodžių vartoti vienaskaitą, ypač tų, kurie įvardija medžiagų, procesų pavadinimus ar abstrakčias sąvokas ir kurių daugiskaita neretai įgauna specifinę reikšmę (pvz.: *elementas, medžiaga, vanduo, kultūra, veikla, matavimas, santykis, valdymas, sluoksnis, masė, gamyba, visuomenė* ir kt.).

Nagrinėjamo stiliaus tekstuose daiktavardžių vyriškoji giminė vartojama daug dažniau negu moteriškoji giminė: vyriškoji giminė – 73 296 (60,28 %), moteriškoji giminė – 48 287 (39,72 %). Tokia vartosena, žinoma, irgi susijusi su tuo, kad vyriškoji giminė yra nežymėtasis opozicijos narys.

Kaip matėme iš 1 lentelės duomenų, mokslinio stiliaus tekstuose antra pagal dažnį kalbos dalis – veiksmažodis. Patys dažniausi dalykinio stiliaus veiksmažodžiai yra: *būti, galėti, turėti, vadinti, sudaryti, naudoti, nustatyti, pateikti, skirti, nebūti, priklausyti, atlikti, gauti, reikėti*. Jau iš keliolikos šių veiksmažodžių galime suprasti, apie ką daugiausia rašoma mokslinio stiliaus tekstuose. Atskirų veiksmažodžių formų santykis pateiktas 4 lentelėje.

4 LENTELĖ. VEIKSMAŽODŽIŲ FORMŲ VARTOJIMAS MOKSLINIAME STILIUJE

Veiksmažodžio forma	*Žodžių formų pavartojimų skaičius*	*Formų pavartojimas(%)*
Asmenuojamosios formos	20 483	41,20
Dalyviai	19 180	37,64
Bendratis	7 266	14,26
Padalyviai	3 365	6,60
Pusdalyviai	659	1,29
Būdiniai	5	0,01

Iš šios lentelės matome, kad moksliniuose tekstuose daugiausia vartojama asmenuojamųjų formų ir tik šiek tiek mažiau dalyvių. Toks gana dažnas dalyvių vartojimas moksliniame stiliuje, matyt, rodo, kad šiuose tekstuose nemažai vartojama sudurtinių

laikų, pvz.: *Kai kurie sukomponuoti pagal baroko architektūros principus kompleksai buvo pastatyti išgriautų per karą pastatų ar kvartalų vietose. Kad būtų nustatytas matavimo reikšmių intervalas, buvo keičiami zonų ilginių varžų santykiai.* Kaip ir reikėjo tikėtis, iš asmenuojamųjų formų labai aiškiai vyrauja tiesioginės nuosakos formos: tiesioginė nuosaka – 19 328 (94,36 %), tariamoji nuosaka – 1 015 (4,96 %), liepiamoji nuosaka – 140 (0,68 %).

Iš kitų lietuvių kalbos stilių gramatinių formų vartojimo tyrinėjimų galima tikėtis, kad skirtingiems stiliams yra būdingas tam tikras veiksmažodžių laikų vartojimas (žr. Žilinskienė 2002: 106–116). Mokslinio stiliaus tekstų tiesioginės nuosakos laikų santykis pateiktas 5 lentelėje.

5 LENTELĖ. VEIKSMAŽODŽIŲ LAIKŲ VARTOJIMAS MOKSLINIAME STILIUJE

Veiksmažodžio laikas	*Žodžių formų pavartojimų skaičius*	*Formų pavartojimas (%)*
Esamasis	12 901	66,75
Būtasis kartinis	5 475	28,33
Būsimasis	780	4,04
Būtasis dažninis	172	0,89

Kaip matyti iš šios lentelės, moksliniuose tekstuose dažniausiai vartojamos esamojo laiko formos, t. y. jos daugiau negu du kartus dažnesnės nei kito pagrindinio – būtojo kartinio – laiko formos. Tai, matyt, susiję su tuo, kad mokslinis stilius dažniausiai fiksuoja atitinkamus visą laiką egzistuojančius tikrovės reiškinius, jų ryšius ir dėsningumus, aprašo gamybos procesus ar eksperimentus ir pan. Pvz.: *Labiausiai nuo ištrypimo nukenčia pažliugusios lago, liūnų bei duburių bendrijos, kur yra puri trapių kiminų danga. Į rytus nuo rūmų skleidžiasi parteris, prie kurio iš šiaurės glaudžiasi oficina, iš pietų – svirnas, o šalia svirno stovi žirgynas. Jei nusikaltimui kelio neužkerta pareigūnas, kuris tai privalo daryti...* Panašius rezultatus, t. y., kad moksliniuose tekstuose esamasis laikas daug dažnesnis už būtąjį kartinį laiką, yra skelbusi A. Bitinienė, ištyrusi 38,5 tūkst. žodžių (žr. Bitinienė 1995: 11–19). Taip pat latvių kalbininkai 1966 m. tirtuose moksliniuose-techniniuose tekstuose (292 tūkst. žodžių pavartojimų) esamojo laiko rado net 93,1 proc. (žr. Jakubaite ir kt.1968: 122).

Tiesioginės nuosakos laikų asmenų formų vartojimas pateiktas 6 lentelėje, iš kurios matyti, kad labai aiškiai vyrauja trečiasis asmuo, tai rodo jo ypatingą poziciją asmenų sistemoje. Todėl, matyt, visai pagrįsta kai kurių kalbininkų nuomonė (Žulys 1974: 83–

92), kad ši forma nelaikytina asmens forma; be to, krinta į akis didesnis nei kitų asmenų daugiskaitos pirmojo asmens dažnis. Tai tikriausiai susiję su tuo, kad moksliniuose tekstuose ir vienas autorius, aprašydamas bandymą, komentuodamas gautus tyrimo rezultatus ar darydamas išvadas, neretai vartoja daugiskaitą, pvz.: *jungiame, sudarome, pastebime, vadiname, ištyrėme, nustatėme*.

6 LENTELĖ. VEIKSMAŽODŽIŲ TIESIOGINĖS NUOSAKOS ASMENŲ VARTOJIMAS MOKSLINIAME STILIUJE

Veiksmažodžio asmuo	*Esamasis laikas*		*Būtasis kartinis laikas*		*Būsimasis laikas*		*Būtasis dažninis laikas*	
	Žodžių pavartojimų skaičius	*Žodžių pavartojimas (%)*	*Žodžių pavartojimų skaičius*	*Žodžių pavartojimas (%)*	*Žodžių pavartojimų skaičius*	*Žodžių pavartojimas (%)*	*Žodžių pavartojimų skaičius*	*Žodžių pavartojimas (%)*
Vns. 1 a.	45	0,35	27	0,49	7	0,89	–	–
Vns. 2 a.	19	0,15	4	0,07	8	1,03	–	–
Dgs. 1 a.	522	4,05	190	3,47	275	35,26	7	4,07
Dgs. 2 a.	2	0,02	2	0,04	3	0,38	–	–
3a.	12 313	95,44	5 252	95,93	485	62,44	165	95,93

Kaip matėme iš 4 lentelės duomenų, be asmenuojamųjų formų, moksliniame stiliuje daug vartojama ir dalyvių. Jų pasiskirstymas rūšimis yra toks: veikiamosios rūšies dalyviai – 4 539 (23,67 %), neveikiamosios rūšies dalyviai – 14 641 (76,33 %).

Taigi akivaizdžiai matyti, kad moksliniuose tekstuose neveikiamosios rūšies dalyvių tris kartus vartojama daugiau nei veikiamosios rūšies. Abiejų rūšių dalyvių laikų vartojimas rodo panašią tendenciją kaip ir asmenuojamųjų formų laikų (žr. 7 lentelę), t. y. esamojo laiko formų vartojama daugiau nei būtojo laiko, tik čia persvara ne tokia ryški.

7 LENTELĖ. DALYVIŲ LAIKŲ VARTOJIMAS MOKSLINIAME STILIUJE

Dalyvio laikas	*Veikiamoji rūšis*		*Neveikiamoji rūšis*	
	Žodžių pavartojimų skaičius	*Žodžių pavartojimas (%)*	*Žodžių pavartojimų skaičius*	*Žodžių pavartojimas (%)*
Esamasis	2 608	57,46	8 275	56,52
Būtasis kartinis	1 923	42,37		
Būtasis dažninis	3	0,07		
Būtasis			6 060	41,39
Būsimasis	5	0,11	30	0,20
Reikiamybės dalyvis			276	1,89

Panagrinėkime dar vieną svarbią kalbos dalį – būdvardį. Mokslinio stiliaus tekstuose dažniausiai vartojami šie būdvardžiai: *didelis, įvairus, pagrindinis, naujas, svarbus, bendras, mažas, socialinis, atskiras, skirtingas, tikras, būdingas, aukštas, lygus, mokslinis, politinis, pastaras, ekonominis, geras, specialus.* Aptarkime gramatinių būdvardžio kategorijų dažnį. Būdvardžių linksnių vartojimas pateiktas 8 lentelėje.

8 LENTELĖ. BŪDVARDŽIŲ LINKSNIŲ VARTOJIMAS MOKSLINIAME STILIUJE

Būdvardžio linksnis	*Vienaskaita*		*Daugiskaita*	
	Žodžių pavartojimų skaičius	*Žodžių pavartojimas (%)*	*Žodžių pavartojimų skaičius*	*Žodžių pavartojimas (%)*
Vardininkas	6 406	34,23	4 136	30,52
Kilmininkas	6 066	32,41	4 962	36,62
Galininkas	2 992	15,99	2 102	15,51

Būdvardžio linksnis	*Vienaskaita*		*Daugiskaita*	
	Žodžių pavartojimų skaičius	*Žodžių pavartojimas (%)*	*Žodžių pavartojimų skaičius*	*Žodžių pavartojimas (%)*
Įnagininkas	1 667	8,91	1 196	8,83
Vietininkas	903	4,82	657	4,85
Naudininkas	672	3,59	498	3,68
Šauksmininkas	10	0,05	–	–

Iš lentelės matome, kad, kaip ir daiktavardžių atveju, galima skirti dažnai vartojamų (vardininko, kilmininko, galininko – jie sudaro per 80 % visų būdvardžių linksnių) ir retai vartojamų (įnagininko, vietininko, naudininko) būdvardžių linksnių grupes, tik būdvardžių kilmininkas nėra toks dažnas kaip daiktavardžių kilmininkas, kuris tekstuose atsiduria santykinio būdvardžio vietoje. Be to, būdvardžių atitinkamų vienaskaitos ir daugiskaitos linksnių vartojimas tiek nesiskiria kaip daiktavardžių (plg. 3 lentelę). Bendras būdvardžių vienaskaitos ir daugiskaitos formų santykis yra toks: vienaskaita – 18 716 (58,00 %), daugiskaita – 13 551 (42,00 %).

Kaip ir reikėjo tikėtis, nagrinėjamo stiliaus tekstuose būdvardžių vyriškoji giminė vartojama dažniau negu moteriškoji giminė: vyriškoji giminė – 18 200 (55,48 %), moteriškoji giminė – 14 067 (42,88 %), negimininė forma – 539 (1,64 %).

Kadangi lietuvių kalboje būdvardžių ar kitų būdvardiškai vartojamų kalbos dalių įvardžiuotinės formos daugiausia vartojamos terminuose, nusakant daiktavardžiu išreikšto termino esminę (žymėtąją) ypatybę, galima tikėtis, kad mokslinio stiliaus tekstuose įvardžiuotinių formų turėtų būti daugiau. Iš tiesų tekstuose jų rasta: 7,01 % visų būdvardžių, 12,47 % esamojo, 2,61 būtojo ir 27,59 % būsimojo[6] laiko neveikiamosios rūšies dalyvių.

Taigi iš atliktų tyrimų aiškėja, kurios pagrindinių kalbos dalių gramatinės formos būdingiausios lietuvių kalbos moksliniams tekstams, t. y., į kurias gramatines formas pirmiausia turės kreipti dėmesį automatinio atpažinimo, automatinio vertimo srityse dirbantys specialistai.

[6] Tai vien dalyvio *būsimasis* įvairūs linksniai (žr. 7 lent.).

IŠVADOS

1. Lietuvių kalbos mokslinio stiliaus tekstuose dažniausiai vartojama kalbos dalis – daiktavardis, kuriam priklauso vos ne pusė (43,73 %) teksto žodžių, kitos dvi pagrindinės kalbos dalys – veiksmažodis ir būdvardis – sudaro 30,10 % teksto.

2. Mokslinio stiliaus tekstuose daiktavardžių linksniai (išskyrus šauksmininką) pagal vartojimo dažnį pasiskirsto į pagrindinę (kilmininko, vardininko, galininko) ir periferinę (vietininko, įnagininko ir naudininko) grupes, ypač didelis dažnis būdingas kilmininko linksniui, t. y. šio stiliaus tekstuose vos ne pusė linksnių formų yra kilmininko formos.

3. Moksliniame stiliuje daugiausia vartojama asmenuojamųjų veiksmažodžio formų (41,20 %), šiek tiek mažiau dalyvių (37,64 %).

3.1. Mokslinio stiliaus tekstuose dažniau vartojamos esamojo laiko asmenuojamosios veiksmažodžio formos ir dalyviai nei būtojo laiko formos ar dalyviai (ypač tai būdinga asmenuojamosioms formoms).

3.2. Šiame stiliuje tarp veiksmažodžių asmenų formų labai aiškiai vyrauja trečiasis asmuo, iš kitų retai vartojamų asmenų formų didesniu dažnumu išsiskiria daugiskaitos pirmasis asmuo.

4. Mokslinio stiliaus būdvardžių, kaip ir daiktavardžių, linksniai irgi pasiskirsto į dažnai ir retai vartojamų linksnių grupes, tik būdvardžių kilmininkas nėra toks dažnas kaip daiktavardžių kilmininkas.

5. Mokslinio stiliaus tekstuose vyrauja daiktavardžių ir būdvardžių vienaskaita ir vyriškoji giminė kaip nežymėtieji opozicijų nariai.

6. Kalbos dalių vartojimo požiūriu moksliniai tekstai yra artimesni dalykiniams tekstams.

LITERATŪRA

BITINIENĖ, A. 1995: Mokslinio stiliaus morfologinės ypatybės. *Terminologija* 2, 11–19.

GRUMADIENĖ, L., ŽILINSKIENĖ, V. 1996: *Dažninis dabartinės rašomosios lietuvių kalbos žodynas: mokslinis stilius* (kompiuterinis variantas).

GRUMADIENĖ, L., ŽILINSKIENĖ, V. 1997: *Dažninis dabartinės rašomosios lietuvių kalbos žodynas: mažėjančio dažnio tvarka*, Vilnius: Mokslo aidai.

JAKUBAITE, T., *e.a.* 1968: *Latviešu valodas biežuma vārdnīca.* I sēj., 2 daļa, Rīgā: Zinātne.

ŽILINSKIENĖ, V. 1998: Dažninis dabartinės rašomosios lietuvių kalbos žodynas: pirmieji tyrimo rezultatai. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 39, 219–227.

ŽILINSKIENĖ, V. 2002: Lietuvių kalbos morfologijos formos dalykinio ir publicistinio stilių duomenimis. *Lituanistica* 1 (49), 106–116.

ŽULYS, V. 1974: Trečiojo asmens nėra. *Kalbotyra* 25 (1), 83–92.

Vida Žilinskienė
Lietuvos teisės universitetas
Ateities g. 20, 2057 Vilnius, Lietuva
vizili@ltu.lt

Gauta 2002 04 09